

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿՔ ԴՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅ

ԱԶԳ

Մնամտական և գլխատուական՝ առատաշուստ աղբերոյ դիտելով, և դեռ ռակաւ յոյժ ուռգեալաւ՝ պատմական անդատանի տղգիս մերոյ, ոչ անփայտ առնեմք երբեք երբեք զանախաւ և զպիտանիս՝ ի նոցանէ, ըստ բերելոյ պատեհչ սրարադայից, որպէս մինչև ցայսօր սրարաբ, ի խուղարկութիւնս ձեռագիր մատենից վանացս, ընծայել ի Բաղմալիպիս՝ յօգուտ ուսմասիրաց. որպէս և պատառիս պատմականս, իմաստասիրականս, բնականս, քերթողականս, և կամ այլ ինչ ըստ սոցինստիկ, խորագրաւ ազգային յիշեկաց վերջին ժամանակաց, թուելով զնոսին ըստ կարգի այբուբենից, յորս երրորդ կարգեմք զՏեառեալդ, (Տես յԵԶ 25, 188.)։ յորում Բաղմալիս ոմն վարդապետ՝ Կոնստանտին Խաչատուրեան, ծանօթս տայ զանցից ուղեորութեան իւրոյ ի Հնդկիս և զնաւարեկուսութենէ՝ առ Բակուր Ե Կաթողիկոս (1759-1765)։ Պատեք զսա ի նօտրդիր օրինակի՝ ի վրիպանօք, զորս դուն ուրեք ուղղեմք ըստ բանիցն և իմացումսոյ. այլ զուղղագրոյնն դիւրին իյնէ գտանել տնչուտ ի գիւմանս Խաչատուրեանի. որպէս և այլ բազումս նմանս սին, որոց հրատարակութիւն՝ ոչ սակաւ արդեօք օգուտ ունիցի բերել աղագային պատմութեան։

Դ

ԱՐԿԱԾՔ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

(ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1762)

Աստուածընախիւ և սրբազնափայլ Տեառնդ Երկրորդ գերաւորաւ վեհապետի՝ սուրբ Դարձապարսոյ երկրպաշտութիւն մատուցանեմ հրակեղ սիրով, և զայս ինչ յայտ առնել (կամիմ)՝ որ և բազմաւ խոնարհութեամբ և պատկառանքը այժմ՝ վնորաւոր բանն սկիզբն համառօտաբար պատմանցուք զամենայն անցն մերս և իւր լի իրաւիս բազմադիմի վիշտը և նեղութիւնը, և կամ՝ որպիսի մահառիթ և սարսաղիս պատուհապը և վորձութիւնը, որք եկեալք պաշտեցին զմեզ յամենայն կողմանց, և կուտեցին ի գլուխս մեր յարագս ծռվայեալ յանցանաց մերոց և, կամ վերջապէս որպիսի ազատեալ եղաք նորա հրաշք քանչեւն քան և ամենախնամ՝ զթութեամբն Աստուծոյ բարեբարին։

Քանզի թուականիս մերոյ ՌՄԺԱ և ամսեանն յունուարի ի, ի քաղաքն Պատրայ ամենայն պատրաստութեամբ մտաք ի նաւն Սալէյ-չէլէրի կոչեցելոյ

թուրքին, և յաջողմամբն Աստուծոյ ի օր քնացեալ՝ անջնա հասաք ի Բանդըր Սուրաթն, որ է առաջի քաղաքն Հնդկաց, ի վերայգրեալ թուին և մարտի ԺԲ. իսկ անդ մնացաք մինչև ի մեծահանգէս տանի սրբոյ զատկի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանն. նաև անդ աւարտեալ կատարեցաք զաւանդն զորմ նուիրակութեանն մերոյ, և յեա ժիւ աւուր անցանելոյ սրբոյ զատկին, և ամսեանն ապրիլի իԲ. եւաք ի Սուրաթու, և մտաք ի նաւ ուրումն կապալաւոր, որոյ սիւղծ անունն Մըլընի կոչիւր. որ կամէիք ի Բանկալայ յանկուս ծովուն մեծի սկիզբանու աշխարհն Հնդկաց ինծայ (?) նաւահանգիստ քաղաքն կալկաթա կոչեցեալ, որ է ընդ իշխանութեամբ Ինկիլիզի տէրութեան։ Որ և մեր քնացեալ ի օր ճանապարհ, իբր մերձեաք ի կալկաթայ քաղաքն. սակայն բերան դեռայն ոչ երեւիւր, զի ընդ ծովն խառնեցեալ էր, վասն

սաստիկ հեղման անձրեաց և մառախ-
լապատ ամպոց, Եւ արդ. 'ի սաստիկ և
խռովարար արեգործութեանց և միջը-
կաց, նաև 'ի յուժգին բախմանէ ամպոց
և 'ի հնչմանէ կայծականց՝ մուրեցեան
տգէտ և յիմար նաւավարքն, որք էին
հասմետակա՞նք, թիավարեալ զնաւն
հետեցան 'ի ուղիղ ճանապարհէն կե-
տուն կալկաթայի քաղաքին: Այլ թիւ-
րեցեալ զնաւն անհմտութեամբ ան-
ցեալ զնացին Գճ մղոնի չափ աւելի.
կամէին իբր գէպ առ 'ի խորս ծովու
դնալ, առ 'ի ազատել զնաւն 'ի խոր-
տակմանէ 'ի ծովու. զի տեղին այն չէր
խորագոյն յուր ծովուն. վասն այնորիկ
զեկավարքն կամելով հեռացուցանել
զնաւն դէպ 'ի ծովն՝ զի մի խորտակիցի
նաւն, բայց ոչ բնաւ երբեք գիտէին ուր
երբեք գնալն և կամ ուր լինելն. այլ
հնչմամբ ուժգնաւ հողմոց, և սաստ-
կական և մրկածուփ արեգործութեանց՝
յանկարծուստ զնաւն զարկաւ 'ի գե-
տինն, և տախտակք ոմանք անկան 'ի
տեղւոյն իւրեանց, և լցաւ զնաւն ջրով
ծով. որ և հաւատար թուլացան տախտք
նաւուն, և լցաւ նաւն ջրով և եղև հա-
ւասար ծովուն. վասն այնորիկ զեկա-
վարքն կամելով ապրեցուցանել զանձն
իւրեանց: Իսկ 'ի հեռաստանէ անմար-
գաբնակ և ամպի ցամառն երևիւր. և
նաւն այնչափ հեռի կար 'ի ցամառէն՝
որպէս 'ի սրբոյ Աթոռէն մինչև ցերեան
քաղաքն որքան է՝ նուրձափ էր 'ի ցամա-
ռէն: Եւ թճ անձինք կային 'ի մէջ նաւին
բայց ժիւ անձինք յաղդէս Հայոց էաք,
թէ այր եթէ կին. իսկ մնացեալքն մահ-
մետականք էին և կռապաշտք էին և
Հնդիկք. նա և բուն քուսնի քուսնա-
կալ ազգաւ: Արդ մինչ այսպիսի վը-
տանգաց հանդիպեցաւ նաւն, 'իսկ ժա-
մուն զոր ինչ կայր 'ի մէջ նաւին՝ ուտե-
լիք կամ այլ ինչ դարձ և բռնիք, մի-
անգամայն ալիք մրկածուփք ընկըղ-
մեցին 'ի ծովն, և 'ի նաւն ոչ ինչ մնաց.
վասն զի հաւասար եղեալ էր ընդ ծո-
վուն: Յանժամ սկսաք ամենեկեանս լալ
և գոռալ, և ճիւ բարձեալ հառաչմամբ
մեծաւ ձայնիւ աղաղակել առ տէր Աս-

տուած բարերարն, զի անցուցէ զյա-
տուսն իւր 'ի մէջ: Որ և նուն ժամու Բ
կանայք, յազգէն մերմէ խեղդումահ ե-
ղեն 'ի մէջ նաւին արեգործութեանց. և
այլք ամենեկին այլազգիք 'ի հարկանելոյ
սաստիկ արեգործութեանց՝ եղեն խեղ-
դումահ և ընկըմեցան 'ի ծովն: Ի նաւս
նուն ժամու մեր սանտուխն ընդ այլոց
բեռանց ընկըմեցաւ 'ի ծովն, որ սրբա-
լուս մեռանն և ամենայն գիրքն մեր 'ի
մէջ նորա էին. նաև կոնդակքն և ամե-
նայն ինչք մեր ընկըմեցան 'ի խորս ծո-
վու: Ո՛հ, աւաղ հոգոյս. զայս սեռեալ
աչոք մերոք. և մանաւանդ սրբալուս մե-
ռունն ծով անկանիւ. յանժամ յոյսն
մեր իսպառ հատաւ, և վայ կարգացաք
ողորմելի անձանց մերոց: Իսկ ալիք ծո-
վուն ևս քան ևս սաստկանար. և 'ի նմին
ժամու ի անձինք այլազգիք և մէկ մարդ
ազգէն մերմէ շուս բուտ անկեալ 'ի
փոքր նաւակն՝ և փախեալ զնացին 'ի
ցամառն, և ապրեցուցին զանձինս իւ-
րեանց. բայց մեզ մնացան, և ոչ երբեք
կամեցան փրկել և ազատել զմեզ: Նաև
այլ մնացեալ բազում՝ մարդիկ՝ որք էին
'ի նաւն ժողովեալ, 'ի միասին կապեալ
առագաստից զամենայն գերանս ար-
ձակեցին, և մի վայր բերեալ կապեցին
զամենեանս զմիմեամբք, հաստ և
ստուար պարանաւ. և ապա ինքեանք
նաւավարքն որք էին ի անձինք մահմե-
տականք՝ ամենեկին 'ի միասին նստան
'ի վերայ գերանոցն. և ալիք ծովուն տա-
րեալ եհան զնոսա 'ի ցամառն: Իսկ մեք
քրիստոնեայք ևս բազում՝ ջանիւք կա-
մեցաք ընդ 'իսոս գնալ. թէպէտ և բա-
զում՝ աղաչանս և պաղատանս արարաք
նոցա, սակայն ոչ թողին այլազգիքն ըզ-
մեր գնալն ընդ իւրեանց, վասն զի բա-
զումք էին. և միք սակաւք՝ զինչ էաք
կարող առնել: Այլ և յամենայն աւուր
լ մարդ կամ է կամ Զ կամ Դ կամ
Գ մարդ՝ իւրաքանչիւր օր զնացին 'ի
ցամառ, 'ի մէջ թիւ աւուր. իսկ մեք ողոր-
մելի և անճարակէս թիւ օր սոված և ան-
սուաղ մնացաք 'ի մէջ նաւին, որպէս
վերջին թշուառութիւնս. որք էաք Եան-
ձինք ապէս Հայոց, և այլ մնացեալքն

մահմետականքէին և Ֆրանկի Ֆրոթա-
կալ ազգաւ։ Եւ յետ ժիւառութորտա-
կամբ նաւին՝ աւուր վարդափառի կի-
րակէին իննեորդ ժամու, կարի խիտ
սաստկացաւ ալիք ծովուն 'ի հնչմանէ
յուժգին հողմոց։ այլ և սաստիկ գոռաց-
մունք և ձայնք ամպոց և ստէպ յար-
ձակմունք կայծակնայ և հեղմունք ա-
ռատահոս անձրեաց։ Բայնժամ նաւն
սկսաւ խալառ քայքայիլ և խորտակիլ-
խտկուն առադատա և առատադք և
սիւնք նաւին տնկան։ որ և 'ի նմին ժա-
մու բաժանեցաւ նաւն 'ի բազում մա-
սունս։ իսկ մեք արտատուչոր՝ սկսաք ա-
ղիսդորմ՝ արտատուք կանդնիլ և աղու-
ղակել, յիշելով զմայրն ողորմութեան՝
զամենօրհնեալ սուրբ Աստուածածինն։
նաև յերմեռանդ սիրով յուսացաք առ
տէրն մեր Բիսուս Քրիստոս՝ հաւատով
և յուսով, և ապաւինեցաք առ ամենա-
զուլթ ողորմութիւնն իւր։ Որ և 'ի նուն
ժամու իսկունս այն մեծ դապաստու-
կաւորն, այս ինքն է Ղամարէն, յորոյ
մէջ մեք կայաք կանդնեալ, խնամօք
Տեառն մերոյ Բիսուսի Քրիստոսի՝ ամ-
բողջ որոշեալ 'ի տեղւոյն իւրմէ խաղաց
'ի ծովն։ և ջուր ծովուն առեալ տարաւ
զմեզ և հան 'ի ցամաքն 'ի մէջ կիսադի-
շերին։ Եւ երբ ողորմութեամբն Աստու-
ծոյ ազատեցաք 'ի ծովէն, և ելաք 'ի ցա-
մաքն, յայնժամ անկեալ 'ի վերայ ե-
րեսաց մերոյ, երկրպագութիւն և փառս
մատուցաք ամենասուրբ Երրորդու-
թեան Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն՝
բազմու գոհութեամբ։ Որք մեք ժե-
անձինքս՝ որ աղատեցաք 'ի ծովէ։ Ե
հողիք Հայոց ազգէն, այս և՛ նախ ես
արթոժան, երկրորդ մեր Տէր Թադէօն,
ևս երկուս կուս աղկաւորք և նորահաղք է-
ին, որք Ջուղայեցի խօճայ Մինասեանց՝
լուսահաղի Գրիգոր Սղոյի գտնելքն
էին, և մէկն նոքք էր սղոյ։ իսկ այլքն
Ֆրանկ և Թուրք էին։ Բայց մինչ աղա-
տեցաք 'ի ծովէն, զկնի երկուց աւուրց,
վարդափառի պահոց Գ շաբաթ օրն,
առաւօտեան 'ի ծագել արեգական՝
մինչ գնայաք յերբ ծովուն, յայնժամ
անճառահրաշ սքանչելեօքն Աստուծոյ,

յոնկարծակի դուռք որբալուս մեռանն
ամբողջ և անարատ՝ իւր ամանովն կա-
պեալ և լքով կնքեալ, հանգուն ա-
ռաջնոյ՝ նունալս գտաք։ Եւ 'ի նմին
ժամու եղև անպատմելի ցնծութիւնն
մեր, որ ոչ կարեմ՝ գրով պատմել։
Որք նուն սանարխի մէջն բազում գիրք
կային, թող զղգուստն և զայլ ամե-
նայն զինչն մեր, բայց ամեննին մէկ
զամ գուրս ոչ եկն։ Բայց սրբալուս
մեռանն դուռք։ և առեալ զնա մեծաւ
ցնծութեամբ և բազմաւ՝ գնացաք։
Եւ արք թ օր 'ի յանտառն և 'ի ծովի
յեզրն շրջնոյք աստ և անդ, և բա-
զում անգամ՝ որոնեցաք զճանապարհո
առ 'ի գնալ 'ի շինութիւն ինչ, և ապ-
րեցուցանել զանձինս մեր։ սակայն ոչ
եղև հնար և ոչ կարացաք գնալ 'ի դուս-
նել զճանապարհ իմն՝ որ գնայաք 'ի շի-
նութիւն ինչ։ քանզի մի կողմն ծովն էր,
և մի կողմն հանդէպ ծովու էր սաստիկ՝
խիստ անտառ ջմլմալուր, որ է ըստ
Գրոյ՝ աղտաղտու։ նաև գազանաբնակ.
և ամենեին ոչ գոյր ճանապարհ յա-
մենայն կողմանց։ իսկ 'ի ծովեզրն ըմ-
բանեալ գնացաք երկու աւուր ճանա-
պարհ, և պատահեցաք փոքրիկ զետոյ
միոյ, որ 'ի ծովն մտեալ խառնիւր։ և Ժ
օր մնացաք անդ և ոչ կարացաք անցա-
նել մեծ գետն այն։ իսկ 'ի գիշերի
միում՝ յերեկոյի մէկ ժամն գիշերն ան-
ցեալ էր, յոնկարծակի եկն 'ի մէջ մեր
կատալի առիւծ գազանն, 'ի մէջ միոյ
ժամու Գ մարդ յափշտակեալ յընկե-
րայն մերոյ, որք զվայս և գաւառ կար-
դային 'ի գէպ մեր։ և պատահաւ զբա-
զում մասունն նոցա։ Եւ մեք վայ և ե-
ղուկ տալով անձանց մերոց, և փախեալ
'ի յետս կոյս՝ և փոքրիկ գետն այն ան-
ցաք, յորմէ գնացեալ էաք. և զձեռս մի-
մեանց ըմբռնեալ փախեալ, զի մի կա-
րուանիցեմք զմիմեանս։ վասն զի էր
սաստիկ միմին գիշեր. և այսպէս հեռա-
ցեալ 'ի գազանաբնակ տեղւոյն և այլ
իմն տեղի գնացեալ դադարեցաք։ Եւ
զկնի ին աւուրց այս գազանական պա-
տուհասէն զերծեալք՝ միամիտ կայաք.
և աւուր միում Գ ժամ գիշերին անցեալ

էր, դեռ. ևս արթուն կայաք. յանկար-
ժակի կրկին անգամ եկն դադարադողի
դադանն այն, գաղտագողի մէկ մարդ.
ևս յափշտակեալ տարաւ: Անտի ևս
սրտագողեալ փախեալք՝ ՚ի գիշերին
Գ. ժամ՝ զնացաք, և նստաք ՚ի ծով-
եզրն, դողալով մինչև ցառաւօսն: Իսկ
՚ի լուսնանալ առաւօտուն՝ գնացաք ՚ի
նուն տեղի՝ ուր սրբալուս մեռնն զը-
տեալ էաք յառաջագուն. և անդ կայ
առեալ մնացաք ժե օր. ուր շնորհիւ
Տեառն այն պիղծ գազանն ոչ եկն,
թէպէտ մեք բազում ահ և երկուզ
կրէաք: Եւ ՚ի տեղւոյն այնմիկ՝ մերձ ծա-
վուն՝ կայր առանձնակի բուռեալ ժ-
ժառ, զոր մեք վտան երկուզի գազանին
յերեկոյին շուտ ելոնէաք ՚ի փերայ ծա-
ռոյն, և մնացաք բոլոր գիշերն մինչ ցը-
ժադել արեւուն. և յիտայ ինեալ ՚ի ծա-
ռոյն և եկեալ յեղբ ծովուն նստաք՝
մինչև ցերեկուն. և այն ծառքն իւր ժա-
մա հեռի էին մեծ անտառէն. նա ևս ՚ի
գազանաբնակ տեղւոյն հեռի է միւր
աւուրք ճանապարհով. վտան զի գաղա-
նըն դարանակալ մտեալ՝ գաղտագողի
դայր յափշտակել զմեզ, ոսկս որոյ ՚ի
վերայ ծառոյն ելեալ անջնաս էաք ՚ի
գազանացն: Եւ ՚ի տեղւոյն այնմիկ երեք
զարմանայի բարեբարութիւնս տարա
Աստուած, նախ՝ գերահրաշ մեռնն անդ
յտաք, երկրորդ՝ ապաստան տեղի անդ
եղև, որ անջնաս մնացաք ՚ի գազանաց,
երրորդ՝ զկնի բազմաց մահառիթմ վտան-
դայ՝ անդ ազատեցաք շնորհիւ Տեառն
մերոյ Յիսուսի Գրիտոսի: Իսկ ՚ի մէջ
սոյն թ աւուրս մնացաք ՚ի ծովեզրն ՚ի
մէջ անտառին. զի մեր ուտելիքն այս
ինչ էին, երբեմն խաչափառ և այլ ժրժ-
մունք՝ դժուարաւ և հազիւ գտեալ՝ ու-
տեաք, և մերթ պտուղք և խոտք ու-
տեաք, և երբեմն մուռեալ ճէրան գտա-
նէաք, զայն ևս հում ուտեաք. և այսպիսի
դաւնութեամբ անցուցաք զկեսան մեր
թ օր. որ և Բ ամիս հայ ոչ դտաք. և
զլուխ մեր առանց սափրելոյ էր, և ա-
մենայն հանգերձք մեր փոտեցան ա-
ռատահոս անձրևաց, և կերպարանք մեր
այլակերպ էր ՚ի մարդկոյն տեսութե.

նէ, և դարձեալ էաք որպէս զփայրենի
կենդանի, և վերջին թշուառութեանն
մերձ էաք ՚ի դուռն մահու: Եւ արդ ՚ի
լրանալ թ աւուր, որ էր թիւն Հայոց
ԹԻՄԺԼ, և այնմ ամիս յօգրատոսի ԺԶ
ին, յաւուր վերափոխման ամէնօրհնեալ
սուրբ Աստուածածնի շարակնապահայ
ուրբաթ օրն, յանկարծ ՚ի Պաղղոսն
կուեցեալ քաղաքէն, մեծ ընկիրդի եկն
եկն՝ ԲՃ կամ ԳՃ զօրականք և մարդ-
կամբ ի, մեծ և փոքր զայեցովք, թօփիւ
և թվանկով, ՚ի զետի ջրաջն եկն ՚ի ծով-
եզրն. պատճառ գալոյն՝ վասն մեր խոր-
տակեցեալ նաւոյն՝ առ դուրս եկեալ
զտախց և բռնանց դառնել և տիրա-
պետել: Յայնժամ՝ տեսեալ զմեզ պա-
լեօն՝ զթաղաւ ՚ի մեզ, և խնամելով
տարեալ ՚ի նաւակն իւր բազմեցուց, և
կիրակիւնաց զմեզ հայիւ. և այլ ուտե-
լեռք. նա ևս հանդերձս մեր ես մեզ. և
Զ օր պահեաց մեզ ընդ իւր ՚ի ծովեզ-
րին. և ապա խնամելով՝ առաջեաց
զմեզ Պաղղոսն կուեցեալ քաղաքն,
յոթնեանն իւր՝ յորմէ ինքն եկեալ էր.
և անդ ևս զմեզ Ը օր խնամք պա-
հեցին: Եւ մեր ազգէն ոչ ոք զոյր անդ.
այլ յառաջադոյն մինչ եղիտ զմեզ այս
օրհնեալ ընկիրդն՝ նոյն օրն փայեկաւ
դիրս առաքեաց ՚ի քաղաքն կուլիաթայ
և Դաքայն. իմացումն ետ իւր ազգին և
մեր Հայոց ազգին՝ վասն զմեզ գտանե-
լոյն: Եւ իբրև լուսն ազգն մեր, ՚ի Դաքայ
քաղաքէն մէկ հայ տալս յուզարկեցին
զայեցով, և զմեզ ամենեքեանս առեալ
տարան ՚ի քաղաքն Դաքայ՝ ՚ի մէջ ազ-
գին մեր, իսկ յորժամ լուսն ընդ ա-
մենայն տեղիս զազատին մեր ամենե-
քեան, թէ մեր ազգն թէ այլազգք՝ կարի
յուժ գարմացան. զի հաւատեսաւ զի-
տէին որ Բ ամիս անցեալ էր խորտա-
կումն նախն մերոյ. զի առաջի օրն որ
նաւն խորտակեցաւ՝ ՚ի նաւարարք և մէկ
երէցաւ տղայ ընդ նոսա՝ զերծեալ փոքր
նաւակաւ, զնացեալ ՚ի ցամաքն, և վասն
ազատութեանն մերոյ ոչ ինչ հոգս էր ա-
րարեալ այն երէցաւ աղայն. ամենին
շուտափութ զմեր լինելոյ խեղդամահու
թիւնն հրատարակեալ էր: Նաև թօժ ՄԻ.

նասանց լուսահողի Գրիգոր Աղայի Բ կոյս դատերն՝ որք ընդ մեզ էին, խնամօր Տիտոն ազատուեցան. այս դատերաց էլսպօրքն և ազգ կանանցն ևս բոթն տուեալ էր այն երեցու աղէն. վասն որոյ ոչ կարծէին զմեզ գոլ կենդանի. այժմ՝ լուան զազատիլն մեր, և մանաւանդ անճառահրաշ պանչեւեօրն Աստուծոյ և սրբալոյս մեռսնի գտանենն՝ իրաւի մեծ ցնծութիւն և ուրախութիւն եղև ազգիս մերոյ, որք կան այժմ բնակեալք յերկիրս Հնդկաց. նաև մեծ պարծանք և պայծառութիւն սրբոյ հաւատոյս Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ: Արդարև մեծ արար Տէր ողորմութիւնս առ ազգըս մեր. զի այսմ՝ դառն ժամանակիս Աստուծոյ ամենաքաղցր գլխութիւնքն և նոր փրկարար պանչելքն երևեցան յայտնեալ ՚ի մէջ Հայոց ազգիս մերոյ: Բայց զայս ևս յայտ առնեմ՝ վասն անպատմելի ցնծութեան և ուրախութեան սրտիս և հոգոյս, զի աստուածադործ սուրբ մեռսնն, այս էր մեծի սրբազանի տէրութենէ նախկին և անդրանիկ շնորհաբախտութեանն օրհնեալ պատուը, որ ՚ի ժամ՝ օրհնութեան կարգն կատարելոյ՝ ՚ի նոյն ժամու ներկայացեալ ահա նստես էի ՚ի սուրբ Աթոռք ցանկալի, ՚ի մէջ մեծի հանգիսի բազմութեանց. վասն որոյ բիւր գոհութիւն և փառք բարերարին Աստուծոյ, որ այնպիսի հրաշապատում՝ պանչեւեօք սրբոյ մեռսնին՝ ազատեցաք ՚ի ծովու և ՚ի գաղտնաց: Բայց մնացեալ ընկերաց ՚ի մէջ

անտառին Գ թուրք և Ե Ֆռանկ չոր զաղանք տարան, և մէկ Ֆռանկ ևս մեռաւ անտառն. իսկ այլ մնացեալքս թե մարդկանցս՝ ինն անձինք ազատեցաք վերջապէս՝ թէ մեք թէ այլազգիքն: Դարձեալ սուրբ մեռսնն՝ զոր գտաք, ընդ մեզ եղեալ թուրքերն և Ֆռանկք ևս տեսին և վկայ եղէն մինչև ցայսօր. այլ մեզ չէ փոյթ վասն նոցին վկայութեան: Բր և վերջապէս զայս ամենայն բանս և պատմութիւնս՝ առաջի ամենամեծին Աստուծոյ ճամարտութեամբ գրեցի, և ծանուցի սրբազանի Տեառնդ իմոյ, և բազում բանս զանց արարեալ ՚ի բաց լնդի՝ վասն երկարութեանն, զի մի ձանձրութիւն երևեցի տէրութեանդ և այլոց ընթերցողաց և ունկնդրողաց. վասն զի տեղոյս բարեպաշտօնք ոմանք անձինք՝ բազում անգամ խնդրեցին ՚ի մէջ՝ զի զամենայն զանցան մեր որպէս զպատմութիւն գրել, և տալ իւրեանց՝ իբր զնորալուր բանս. այլ մեք ոչ յանձն առաք վասն ձանձրութեան. այլ այժմ հարկն ստիպեաց, զոր պարտ էր զամենայն անցան մեր և զօրայիտութիւնն գրով ծանուցանել զերապիտ Տեառնդ իմոյ: Գրեցաւ ՌՄԺԲ, ձեռամբ իմով, ՚ի յերկիրս Հնդկաց, ՚ի Բանկալայքաղոքն՝ ի սէրոտապատ կօչեցեալ, և յամենան յունուարի թի յօրն, սուրբ Սարգիսի պահոց չորեքշաբաթի, Սրբոյ Էջմիածնի անարժան նուիրակ Յովհաննէս վարդապետէս:

Ա Ռ Ա Կ

Իմաստաւէր մի կալ՝ երթայր ուրախութեամբ գնաւ զօրաց Թագաւորին ՚ի պատեւրագմ: Ոմն ՚ի զօրացն ասէ ցնա. Ո՛վ գու ողորմելի, ո՛ր երթաս, զի մահն փութով հասանէ քեզ, քանդի կաղ ևս: Եւ նա ասէ. Ո՛վ եղբայր, զործս որ երթամք՝ ոչ է ընթաց փախելոյ, այլ գաղարկոյ և կռուելոյ: — Յուցանէ՛ թէ բազում տկար իմաստունք՝ յանդիմանեն զհօր անմիտ: